

BIBSAM

Kungl. bibliotekets avdelning

för nationell samordning och utveckling

Box 5039, 102 41 Stockholm. [Http://www.kb.se/bibsam/](http://www.kb.se/bibsam/)

BIBSAM- administrationen och de centrala licensavtalen

Karin Bergström Grönvall

Stockholm 2001-09-20

INLEDNING	2
Bakgrund	2
Projektgrupp	2
Syfte	2
Frågeställningar	3
Avgränsningar	3
BIBSAM-KONSORTIET	3
Uppdraget	3
Juridiska förutsättningar	4
BIBSAM:s nuvarande arbetsmodell	5
Tabell 1: BIBSAM:s arbetsmodell	7
ANDRA KONSORTIERS ORGANISATION	8
SUTL-konsortiet	8
KULDA-projektet	8
EiRA-konsortiet	8
NESLI-projektet	9
AGENTER OCH FÖRLAG	10
Konsortier via agenter	10
BIBSAM och agenterna	11
Förlagen	11
BIBLIOTEKENS E-TIDSKRIFTER	12
Mot e-only	12
Prenumerationer utanför BIBSAM-avtalen	12
TÄNKBARA ARBETSMODELLER	13
BIBSAM utan agent	13
Ansvarsbibliotek förhandlar	13
Diskussion	14
En agent administrerar BIBSAM-avtalen	14
Flera agenter administrerar BIBSAM-avtalen	15
En agent tar fram avtalsförslag	15
Andra förutsättningar - andra modeller	16
SLUTSATSER	17

INLEDNING

Bakgrund

BIBSAM sluter sedan fyra år tillbaka konsortieavtal med ett antal större förlag för tillgång till elektronisk information, bl.a. vetenskapliga elektroniska tidskrifter. Avtalen innebär att de universitet och högskolor som så önskar kan gå med och ge sina användare tillgång till ett stort antal titlar. Konsortieavtalen har inneburit att förvärvsprocessen har förändrats, och bibliotekarie, agenter och förläggare har fått nya roller. Biblioteken tecknar, genom ett konsortium, avtal med förlaget direkt utan att en kommersiell agent är involverad. Inköp av tryckt material och tillgång till elektroniskt dylikt via centrala avtal, administreras av olika aktörer, kommersiella agenter respektive BIBSAM. BIBSAM anser det vara en viktig uppgift att stödja övergången till elektronisk information. I nuläget har BIBSAM ett 20-tal avtal och administrationen av dessa tar betydliga resurser i anspråk. Önskemål om nya avtal från biblioteken måste prioriteras hårt. BIBSAM:s roller som igångsättare och utvecklare av avtalen respektive administratör måste vägas mot varandra. För att närmare analysera dagens administrativa rutiner samt värdera alternativa arbetsmodeller beslöt BIBSAM att tillsätta en projektgrupp.

Projektgrupp

Projektgruppen har bestått av följande personer:
Karin Bergström Grönvall, BIBSAM, projektledare.
Tommy Johansson, Växjö universitets bibliotek.
Linda Lindström, Chalmers tekniska högskolas bibliotek.
Birgit Parding, Stockholms universitetsbibliotek.
Christina Rask, Luleå tekniska universitet. Biblioteket.
Kari Stange, BIBSAM.

Projektgruppen har haft ett möte på Luleå tekniska universitet i april 2001 samt ett på Stockholms universitets bibliotek i juni 2001. Vid mötena har väsentliga frågor för projektet diskuterats. Gruppen har också fungerat som bollplank för praktiska frågor kring licensarbetet. I övrigt har korrespondens i form av e-post använts. Projektledaren har också besökt Kungl. tekniska högskolan samt Uppsala universitet för att diskutera frågeställningarna för projektet. Rapporten har författats av Karin Bergström Grönvall i samråd med projektgruppen. KBs verksamhetsjurist Susanna Broms har granskat kapitlen om BIBSAM-konsortiets uppdrag och förutsättningar.

Syfte

Syftet med projektet är att komma fram till en modell för BIBSAM:s fortsatta arbete med administrationen av de centrala licensavtalen. BIBSAM:s arbete med avtalen skall relateras till målen för verksamheten samt bibliotekens önskemål. Ett antal möjliga modeller skall analyseras och de ekonomiska och juridiska konsekvenserna av olika arbetsmodeller skall beaktas.

Frågeställningar

Projektgruppen har diskuterat förvärvet av elektroniska tidskrifter ur olika perspektiv och arbetat kring följande frågeställningar:

- ?? **Bibliotekens perspektiv:** Vilket behov av service har biblioteken i samband med de centrala avtalen?
- ?? **BIBSAM:s perspektiv:** Vilka administrativa uppgifter kan urskiljas från arbetet med förhandlingar om villkor och prissättning i avtalen? Vilka fördelar respektive nackdelar kan man se om BIBSAM överlåter dessa arbetsmoment på en kommersiell part? Kan olika avtal kräva olika administrativa modeller?
- ?? **Förlagen respektive agenterna:** Vilka krav kan förlagen uppfylla? Vilken roll kan en eller flera agenter spela?

Avgränsningar

Projektgruppens arbete har riktat in sig på den centrala avtalsslutningen för elektroniska tidskrifter. I tillämpliga delar gäller dock resonemanget även övriga avtal. För att biblioteksperspektivet skall kunna belysas har förvärv av elektroniska tidskrifter utanför de centrala avtalen berörts. Eftersom marknaden är så förändringsbenägen har vi i denna rapport enbart försökt peka ut en riktning för den närmaste framtiden.

BIBSAM-KONSORTIET

Uppdraget

När biblioteken vid mitten av 1990-talet började tillföra digitalt material till sina samlingar ställdes nya krav på förvärvsbibliotekarierna. Användningen av det digitala materialet måste avtalsregleras. Bibliotek inom den akademiska sektorn började gå samman i konsortier, bl.a. för att få bättre villkor. I Storbritannien skapades CHEST¹ 1988 med stöd av Department of Education och med uppgift att upphandla och sprida information i digital form till den akademiska sektorn. CHEST skapade bl.a. en egen plattform, BIDS, för ISIs citeringsindex och erbjöd akademiska organisationer att skriva kontrakt för obegränsad tillgång till databasen.²

En utredning genomfördes på BIBSAM:s uppdrag för att undersöka möjligheten att skapa något liknande i Sverige. Bakgrunden var att online-sökningar i realtid var dyra och debiterades per tidsenhet vilket medförde att användningen begränsades till i första hand forskare och industrianvändare. I utredningens rapport citeras flera bibliotekarier och forskare som menar att forskningen hämmas av att varje online-sökning är avgiftsbelagd.³ Någon svensk motsvarighet till BIDS skapades aldrig, men teknologibiblioteken i Sverige började gå samman för att sluta avtal för tillgång till databaser. 1995 skrev Frans Lettenström, BIBSAM, en PM där han betonade vikten av att förbättra forskare och studenters tillgång till information genom att erbjuda fri sökning i databaser.⁴ 1996 slöt BIBSAM sitt första konsortieavtal.

---

¹ Combined Higher Education Software Team

² Fjällbrant Nancy *Utredning angående förutsättningarna för gemensam svensk upphandling av utländska online-databaser*, BIBSAM rapport nr 7, 1993, s 4-5.

³ Ibid, s 2 och 18 a.

⁴ Lettenström, Frans, "Nationella avtal för kommersiella databaser", PM, BIBSAM, dec 1995.

På BIBSAM ansåg man att licensverksamheten rymdes inom BIBSAM:s övergripande målformulering att "samordna och utveckla informationsförsörjningen till högre utbildning, forskning och utveckling". Kravet på fri sökning oberoende av vistelseort för forskare, studenter och anställda befrämjade informationsförsörjningen för både forskare och studenter. I övriga nordiska länder bildades liknande konsortier som administrerades av myndigheter med uppgift att samordna forskningsbiblioteken i respektive land. BIBSAM såg som en central uppgift att stödja övergången till elektronisk information eftersom detta på sikt skulle medföra sänkta kostnader för biblioteken samt en utökad tillgång till information för forskare och studenter. BIBSAM fick senare ett regeringsuppdrag för arbetet. Licensverksamheten behandlas i KBs regleringsbrev för 1999.⁵ I forskningspropositionen "Forskning och förnyelse" som publicerades i september 2000 kan man läsa att: "Regeringen anser att detta arbete är viktigt och KB bör fortsätta stödja övergången till elektronisk information under ett uppbyggnadsskede".⁶

Juridiska förutsättningar

Ett konsortium är vanligtvis en tillfällig sammanslutning som skapas för att genomföra en viss affär. BIBSAM-konsortierna ser olika ut för varje avtal i och med att institutionerna själva väljer vilka avtal de vill gå med i. De bibliotek som har möjlighet att ingå i konsortiet är de s.k. BIBSAM-biblioteken. Dessa bibliotek tillhör, med ett undantag, statliga institutioner. Biblioteken har m.a.o., ur juridisk synvinkel, samma huvudman, staten. För att benämnas BIBSAM-bibliotek måste institutionen uppfylla vissa kriterier som fastställs av BIBSAM. Kriterierna ställer krav på allmän tillgänglighet, viss finansiering från regeringen, deltagande i fjärrlänesystemet samt uppgiften att tjäna forskning och högre utbildning.⁷ Detta innebär att alla universitet och högskolor med examensrätt samt en del icke-akademiska forskningsbibliotek kan välja att delta i de avtal som BIBSAM förhandlar fram. Företagsbibliotek och flertalet förvaltningsbibliotek kan inte delta i konsortieavtalen.

En stor vinst med att gå samman i ett svenskt konsortium är möjligheten att förhandla fram avtal som är mer förmånliga än de som biblioteken kan uppnå på egen hand. All användning av upphovsrättsligt skyddat material är reglerad i upphovsrättslagen. Bibliotekens användning görs möjlig genom inskränkningar i upphovsrätten. Vissa av dessa inskränkningar är emellertid fakultativa, dvs. de går att avtala bort. Upphovsrättslagen räcker således inte för att täcka bibliotekens användningsbehov men kan fungera som ett stöd i avtalsförhandlingarna.

BIBSAM har formulerat ett antal principer som skall uppfyllas i alla konsortieavtal. Rätten att leverera kopior till andra offentliga bibliotek är t.ex. en förutsättning för att högskoleförordningens krav på att "ställa samlingarna till förfogande" skall kunna uppfyllas.⁸ En annan princip innebär att man skall ha tillgång till de tidskriftsårgångar man prenumererat på även efter avtalet har sagts upp. BIBSAM:s principer, som i början var kontroversiella, har med tiden blivit alltmer accepterade av förlagen internationellt och utgör en referenspunkt för

---

⁵ "KB skall lämna en redovisning av det fortsatta arbetet med tecknande av nationella licenser för databasanvändning. Riksdagen har beslutat om myndigheternas verksamhet för budgetåret 1999" (prop. 1998/99:1, utg.omr. 16 och utg.omr. 17, bet. 1998/99:UbU1, rskr. 1998/99:98 och KrU1, rskr. 1998/99:55).

⁶ Prop. 2000/2001:3, Kap 9.1, s 200.

⁷ Kriterierna för BIBSAM-biblioteken finns publicerade på BIBSAMa hemsida.

<http://www.kb.se/bibsam/Avgifter/vadaer.htm>.

⁸BIBSAM:S princip lyder: "det skall vara tillåtet att leverera artikkelkopior till offentligt finansierade bibliotek (folkbibliotek, sjukhusbibliotek etc.) som inte är avtalsparter". För övriga principer, se <http://www.kb.se/BIBSAM/dbupphdl/princip.htm>

svenska institutioner som tecknar licenser för databaser och elektroniska tidskrifter utanför konsortiet.⁹

Eftersom KB är en myndighet, måste BIBSAM följa de svenska upphandlingsreglerna. Lagen om offentlig upphandling föreskriver att man som köpare skall begära in anbud från konkurrerande företag för att på så sätt handla affärsmässigt. BIBSAM har emellertid valt att tillämpa en undantagsregel och sluter som regel avtal direkt med producenten av tjänsten, dvs. direkt med förlaget i fråga. Utgångspunkten för detta övervägande är att det bästa priset för produkten rimligen måste kunna ges av den som producerar materialet. Att sluta avtal direkt med förlaget och inte via en agent innebär också fördelen att man förhandlar direkt med den som kan besluta om arkivrättigheter etc.

I några fall har BIBSAM dock begärt in anbud på databaser i konkurrens. Ebsco-tjänsten Academic Search Elite, som är en samlingsdatabas med drygt ettusen tidskrifter, är ett sådant exempel.

BIBSAM:s nuvarande arbetsmodell

Förenklat kan man dela upp BIBSAM:s arbete med avtalsslutning i tre delar: 1) Beslut att förhandla om en viss resurs. 2) Genomförande (förhandling) samt 3) Drift av avtal.

1. Beslut

BIBSAM får kontinuerligt in förslag på nya resurser att sluta avtal för från uppdragsgivarna, dvs. biblioteken. Vilka typer av resurser som skall prioriteras diskuteras i referensgruppen.¹⁰ Ett antal enkäter har gått ut till biblioteken där beslutsunderlag samlats in. När det visat sig att ett avtal är av intresse tar handläggaren fram information om resursen, om leverantören är villig att ingå konsortieavtal etc. Efter detta görs en bedömning om förhandlingar skall påbörjas.

2. Genomförande

Den fas som är mest tidskrävande och också mest oförutsägbar tidsmässigt är genomförandet som domineras av förhandlingar. Handläggaren tar kontakt med leverantören och presenterar BIBSAM-konsortiet. BIBSAM:s avtalsprinciper presenteras och diskuteras. Oftast krävs att underlag för prissättning i form av listor över existerande pappersprenumerationer eller statistik över institutionernas storlek sammanställs. En provperiod genomförs. Den diskussion om priser och villkor som följer pågår ofta under en längre period där varje e-postmeddelande eller samtal är en del av förhandlingen. Vilka prenumerationer som skall räknas som prisunderlag och om leverantören skall godkänna bibliotekens listor eller göra egna efterforskningar kan vara ett diskussionsämne. BIBSAM kan också behöva samla in preliminära intresseanmälningar från biblioteken för att kunna beräkna priser. Många förlag presenterar prismodeller som innebär rabatt för papperstidskrifter från samma förlag. I sådana fall måste det praktiska genomförandet av modellen presenteras. När parterna är överens om ett förslag presenteras det för biblioteken och definitiva anmälningar tas in via e-post. När avtalet är slutligt juridiskt granskat skrivs det under av riksbibliotekarien.

---

⁹ T.ex. hänvisar Chalmers tekniska högskola samt Uppsala Universitet till dessa principer i sitt underlag till upphandling av agent för tryckta och elektroniska tidskrifter.

¹⁰ Se protokollet från BIBSAM:s referensgrupp för upphandling av databaser, 2001-02-07.
<http://www.kb.se/BIBSAM/dbupphdl/protokol/010207.htm>

3. Drift

Driftsfasen inleds med att kopior på avtalen skickas ut till biblioteken samt att en sammanfattning av villkoren skickas ut på konsortiets e-postlista. Tillgången till resursen möjliggörs oftast genom att BIBSAM skickar listor med IP-nummer till leverantören, men ibland krävs att varje enskilt bibliotek registrerar sig. Det finns ett stort informationsbehov hos biblioteken när ett nytt avtal börjar löpa. Handläggaren gör en informationssida på BIBSAM:s webbplats med länkar till bl.a. teknisk kontakt hos leverantören. I nästan samtliga fall vidarefakturerar BIBSAM biblioteken. Eftersom BIBSAM måste samla in pengar från biblioteken innan slutfakturan betalas uppstår en valutadifferens som regleras vid årsskiftet. Tekniska problem med åtkomst för enskilda institutioner försöker BIBSAM styra direkt från biblioteket till leverantören, men om ett problem drabbar hela konsortiet informerar BIBSAM om det via sina hemsidor. Ibland vill leverantören ha BIBSAM:s godkännande innan nya IP-nummer godkänns.

I dagsläget är förhandling och administration tätt sammankopplade (se Tabell 1). De rent administrativa momenten är insprängda i förhandlingsarbetet och av mindre omfattande slag. T.ex. är insamlandet av information före en förhandling nödvändigt för att kunna genomföra förhandlingen. Det är också viktigt att tekniska problem kommer BIBSAM till kännedom inför förnyelser av avtal. Att ta på sig en del av det administrativa arbetet, som att reda ut vad som betalats via agenter för tryckta prenumerationer, blir en del av förhandlingen. Rent administrativa moment är insamling av anmälningar, utskick av kopior på avtalen samt fakturering. Sedan ca två år tillbaka har BIBSAM valt en arbetsmodell som bygger på att samma handläggare sköter samtliga arbetsuppgifter ovan, förutom fakturering och utskick av avtal som BIBSAM:s administratör sköter.

På BIBSAM tar licensarbetet allt mer resurser eftersom nya avtal läggs till redan existerande. Innan alternativa arbetsmodeller skisseras skall organisationen av andra offentliga konsortier tas upp som jämförelse. Vilka former har andra konsortier för elektronisk vetenskaplig information valt för att frigöra resurser för förhandling och administration å konsortiets vägnar?

Tabell 1: BIBSAM:s arbetsmodell

<i>Process</i>	<i>Arbetsmoment</i>	<i>Aktivitet</i>
NYA AVTAL		
<i>1. Beslut att förhandla</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Insamling av information - Intresseförfrågan till biblioteken 	<ul style="list-style-type: none"> - Administration/Analys - Administration
<i>2. Genomförande</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Insamling av information - Positionering mot leverantören (första kontakt) - Insamling av prisunderlag från biblioteken - Diskussion om priser - Ev fördelning av priser inom konsortiet - Diskussion om avtalsvillkor - Utskick av erbjudande till biblioteken - Godkännande av avtalstexten av båda parter - Insamling av definitiva anmälningar från biblioteken - Undertecknande av avtalet 	<ul style="list-style-type: none"> - Administration/Analys - Förhandling - Administration - Förhandling - Administration/Analys - Förhandling - Administration - Förhandling - Administration
<i>3. Drift av avtal</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Utskick av avtal - Sammanfattning av avtal - Överföring av IP-nummerlistor till leverantören - Fakturering - Utredning av fakturering - Information till biblioteken om förändringar i databasen - Information till biblioteken om löpande tekniska problem 	<ul style="list-style-type: none"> - Administration - Analys - Administration - Administration - Förhandling/Adm. - Administration - Administration
<i>Allmän drift</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Uppdatering av IP-nummerlista - Uppdatering av kontaktinformation för biblioteken - Arrangerande av utbildningsdagar 	<ul style="list-style-type: none"> - Administration - Administration - Administration
FÖRNYELSER		
<i>Avtalsförnyelse</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Diskussion om förändringar, t.ex. priser, tilläggsprodukter, med leverantören. - Samma procedur som med nya avtal, något förenklad 	<ul style="list-style-type: none"> - Förhandling - Se ovan

ANDRA KONSORTIERS ORGANISATION

SUTL-konsortiet

Teknologibiblioteken i Sverige bildade tidigt ett konsortium, ibland kallat SUTL-konsortiet, för avtalsskrivning för tillgång till ämnesspecifika databaser. Huvudmedlemmarna är de stora universitetsbiblioteken med teknisk inriktning. Konsortiet använder BIBSAM:s avtalsprinciper som krav gentemot leverantörerna. Avtalen omfattar i första hand bibliografiska databaser, men det finns även fulltexttillgång. Flera av avtalen sköts av kommersiella agenter. Agenterna kan söka fler intresserade medlemmar till ett konsortium för en viss databas. Avtalet om databasen *Inspec* administreras och faktureras av Swets Blackwell som dessutom har helpdesk-funktion eftersom den nås via deras ERL-server. Tre avtal sköts av PrioInfo, men en representant från SUTL-konsortiet har deltagit i direkta förhandlingarna med förlaget. Viss administration som framtagning av statistik och beställning av länkar utförs direkt av biblioteken via förlagets administrationsplats på Internet. När det gäller databasen *IEL Library (IEEE/IEE)* har konsortiet inte haft möjlighet att vända sig direkt till förlaget utan leverantören har valt ut en agent som sköter all förhandling och organisation.¹¹

SUTL-konsortiet agerar efter teknologibibliotekens intressen och anpassar sin organisation efter behov i samband med att ett visst avtal skall förhandlas.

KULDA-projektet

Folkbibliotekens förutsättningar att förhandla fram centrala avtal för elektronisk information skiljer sig från forskningsbibliotekens bl.a. på det juridiska planet. Huvudman för folkbiblioteken är respektive kommun och alla beslut måste förankras i respektive kommun. En central verksamhet, liknande BIBSAM:s, kan därför bara genomföras på direkt uppdrag från kommunerna.

Folkbiblioteken i Sverige planerar att bygga upp en organisation för konsortieupphandling av digitalt lagrat material för folkbiblioteken och sluta ett antal licensavtal. Verksamheten kommer att drivas i projektform de första 3 ½ åren och ett samordningskontor kommer att inrättas vid Regionbibliotek Västra Götaland. Det s.k. KULDA-projektet¹² har fått projektmedel från bl.a. Kulturrådet. Personal kommer att anställas och en styrgrupp ansvarar för projektet och rapporterar till anslagsgivare. En del av finansieringen av administrationen planeras att ske genom avgifter från de deltagande biblioteken. Dessa avgifter föreslås preliminärt utgöra 10 % av fakturerat belopp. På sikt är avsikten att projektet skall bli självfinansierande.¹³

EiRA-konsortiet

Sveriges landsting har en juridisk situation för avtalsskrivning som påminner om folkbibliotekens. Landstingsförbundet har ingen befogenhet att förhandla för landstingen men har drivit ett projekt för att samordna en upphandling för tillhandahållande av en specificerad lista av tidskrifter och databaser. En ”core collection” av tidskrifter från ett antal förlag har valts ut centralt med utgångspunkt i de vanligast förekommande titlarna vid sjukhusbiblioteken. I och med att landstingen gått samman för att upphandla centrala tidskrifter till en homogen grupp, i

---

¹¹ Pers. kommunikation med Linda Lindström Chalmers och Gunnar Lager, KTH, maj och augusti 2001. Se även KTHs hemsida.

¹² KULDA står för ”konsortieupphandling av licensdatabaser”

¹³ Projektplanen finns på <http://www.eskilstuna.se/lansbiblioteket/dbu/>

första skedet personal vid landstingssjukhusen, har det varit möjligt att enas om ett urval. De landsting som valt att delta utgör det s.k. EiRA-konsortiet. Tjänsten som upphandlats omfattar även statistik över användning och teknisk support. Eftersom det rör sig en samlad tjänst för titlar från ett flertal förlag är det agenter och inte förlag som har haft möjlighet att lämna anbud.¹⁴ Agenten måste garantera de avtalsmässiga rättigheter som specificeras i underlaget.

De landsting som är intresserade skriver själva avtal med den utvalda agenten. Kostnaderna för avtalet planeras att fördelas i proportion till antalet invånare i respektive landsting.

NESLI-projektet

I Storbritanien tecknar NESLI¹⁵ centrala avtal för tillgång till elektroniska tidskrifter som ett led i ett stort offentligt finansierat projekt, JISC.¹⁶ JISC har som uppgift att utveckla användningen av Internet och elektroniska resurser för utbildning.¹⁷ NESLI har upphandlat en "managing agent" som har arbetsuppgifter som rör såväl förhandling som administration och teknik. Agenten skall representera institutionerna i förhandlingar med förlagen, administrera beställning av tryckta titlar som omfattas av avtalen samt erbjuda ett gränssnitt för tillgång till samtliga titlar. Agenten har hittills finansierats av JISC. Som managing agent har tidskriftsagenten Swets och Manchester Computing¹⁸ fungerat i samarbete. Agenten rapporterar till en "steering group" som också ansvarat för valet av agent efter upphandling samt godkänt NESLIs standardlicens. Det finns en "advisory board" som the managing agent rapporterar till och som ger råd i strategiska frågor. Varje bibliotek värderar erbjudanden om avtal och beslutar om de vill delta.

Agenten har erbjudit möjligheten för biblioteken att söka samtliga NESLI-licenserade tidskrifter via sitt eget gränssnitt. Kritik har förts fram att gränssnittet inte alltid har uppdaterats i lika snabb takt som förlagens egna vilket medfört eftersläpningar i tillgängliggörandet av information.

Rollerna har inte varit helt klara i denna arbetsmodell. I den utvärdering som genomfördes av Loughborough University när projektet löpt ca 1,5 år, framförs kritik mot att beslutsgången inte är tydlig. "The negotiating role, and where the authority lies for decision making, needs to be clearly defined".¹⁹ Processen har blivit långsam i och med att en part, the steering group, skall utvärdera alla förslag innan de går vidare till institutionerna. Hur betalningen till agenten sker är principiellt viktigt eftersom agenten är ett kommersiellt företag och naturligtvis styrs av vinstintresse. På sikt är tanken att projektet inte skall stötts av offentliga pengar. Även om agentens arbete med e-tidskrifter i dag finansierats av JISC, så får samme agent inkomster från att leverera tryckta prenumerationer till samma kundgrupp. Agenten har på så sätt vunnit på avtal där tryckta och elektroniska tidskrifter har sålts för en summa, eftersom den agenten då skött leveransen till samtliga institutioner inblandade.

De inblandade biblioteken har fört fram kritik mot att informationen från agenten om vad som är på gång etc. inte har varit tillfredsställande. Avståndet från de enskilda biblioteken till beslutsfattarna förefaller stort och en del involverade bibliotekarier tvivlar på att agenten drivs

---

¹⁴ Swets Blackwell kommer att leverera tjänsten.

¹⁵ The National Electronic Site Licence Initiative, <http://www.nesli.ac.uk/index.html>

¹⁶ Joint Information System's Committee

¹⁷ Se http://www.jisc.ac.uk/pub01/strat_01_05/exec.html#s2

¹⁸ MIMAS; icke-kommersiell datacentral stödd av JISC.

¹⁹ NESLI INTERIM EVALUATION A Study Conducted by Loughborough University March - June 2000 http://www.jisc.ac.uk/pub00/nesli_evaluation_report.html s 12.

av bibliotekens intressen. I ett protokoll vid ett möte med inblandade institutioner om NESLI:s framtid diskuterades möjligheten att dela upp agentens arbete i tre delar, förhandling, prenumerationer och administration samt service, men det ansågs svårt att skilja ut delarna.²⁰

I övrigt har NESLI-projektet i mycket gjort samma erfarenheter som BIBSAM-konsortiet när det gäller svårigheter att få fram avtalsförslag vid rätt tidpunkt, finna lämpliga prismodeller etc. Något som tas fram som positivt i utvärderingen är standardlicensen.

AGENTER OCH FÖRLAG

Konsortier via agenter

De etablerade agenterna i Sverige marknadsför möjligheten till konsortieköp för institutioner. Den största fördelen som tas fram är en lägre kostnad. PrioInfo som arbetar med förmedling av tillgång till databaser, skriver på sin hemsida: "Genom ett nära samarbete med databasvärdar, förlag och kunder kan vi erbjuda lägre priser för viktiga databastjänster." PrioInfo har flera konsortier för databaser som de svenska forskningsbiblioteken deltar i. Projektgruppens erfarenhet är att avtal för tillgång till databaser inte är lika krävande avtalsmässigt som avtal för e-tidskrifter. Dels finns inte kopplingen till de tryckta tidskrifterna och dels måste fler aspekter på användningen av materialet avtalsregleras när det gäller fulltextavtal.

För tidskriftsagenternas del innebär övergången från pappers- till e-tidskrifter en övergång från att förmedla varor till att erbjuda tillgång till en tjänst.²¹ Per Kjellander, VD för Swets Blackwell i Sverige, menar dock att tidskriftsagentens roll inte förändras speciellt mycket i e-världen. Han framhåller att deras uppgift är att underlätta för biblioteken avseende inköp och administration av önskade informationstjänster oavsett media. Detta görs genom att biblioteken bara behöver ha *en* kontakt för inköp av informationsresurser. Däremot förändras deras tjänster. Swets Blackwell har konsortier i Sverige samt internationellt. Deras roll i konsortierna varierar. I vissa fall sköter de all kontakt med förlagen, i andra fall sköter de bara delvis den kontakten.²²

John Cox, tidigare förläggare, anser att tidskriftsagenternas traditionella arbetsuppgifter med ett stort antal små transaktioner skiljer sig betydligt från konsortieverksamheten med ett fåtal stora transaktioner. Han menar vidare att det finns stora fördelar med att kunder och leverantörer pratar med varandra och ser ingen uppenbar plats för agenterna i det arbetet.²³

Projektgruppen har diskuterat om några delar av den service som tidskriftsagenterna erbjuder för papperstidskrifter skulle vara av värde för elektroniska tidskrifter. När det gäller reklamationer är gruppens uppfattning att problemet är av marginell art för e-tidskrifter eftersom de problem som uppstår är universella, dvs. drabbar alla användare. Andra delar, som t.ex. konsolideringsservice, är ju inte aktuella för e-tidskrifter. När det gäller information

---

²⁰ "Report on the NESLI consultation day Monday 13 November 2000", s 4.

<http://www.nesli.ac.uk/cdreport.html>

²¹ Ball, David & Wright, Susan "Procuring electronic information: new business models in the context of the supply chain", *Library Consortium Management*, 2000:7, s 145-158. (Ingår i BIBSAM:s avtal om Emerald)

²² E-post från Per Kjellander till Karin B Grönvall, 6/9-01.

²³ Personlig kommunikation, 15 maj 2001, Kungl biblioteket. John Cox's hemsida om standardlicenser: <http://www.licensingmodels.com/>

om nya nummer som släpps har de flesta leverantörer en alert-service som anpassas efter användarnas behov.

BIBSAM och agenterna

BIBSAM har som tidigare nämnts inte arbetat via agenter. I och med att många leverantörer lanserar prismodeller där priset för tillgång till den elektroniska tidskriften är sammankopplat med priset för tryckta motsvarande har tidskriftsagenterna involverats indirekt. Leveransen av tryckta tidskrifter går via en agent och betalas via agenten. Betalningen för det elektroniska materialet regleras via centrala avtal och betalas via BIBSAM. Trots det har förlagen presenterat modeller som innebär att agenterna förväntas ge rabatt på tryckta tidskrifter. Agenterna har involverats i avtal som de inte har någon formell del i. BIBSAM arbetar för att prismodellerna för e-tidskrifter och databaser inte skall vara kopplade till kostnaden för motsvarande tryckt material.

Förlagen

I och med att förlagen, förhandlar direkt med de inblandade institutionerna eller konsortiet, har en dialog mellan bibliotek och förlag uppstått. I och med att förlagen distribuerar sin service via Internet utan agenter som mellanhänder tvingas de ansvara för service till sina kunder direkt. Karen Hunter, Elsevier Science, beskriver i artikeln "Going 'electronic-only'" den förändring som övergången till enbart elektroniska tidskrifter innebär för förlag och bibliotek. Karen Hunter menar att förhandlingarna om tillgång till elektroniska tidskrifter måste ske direkt mellan förlag och institutioner (konsortium) och att tidskriftsagenten inte får någon roll i ett e-only-alternativ. Den dagliga verksamheten med åtkomstproblem, icke-utgivna nummer etc flyttas till förlaget som måste bygga upp en organisation för att klara av det.²⁴ Erfarenheterna från BIBSAM-avtalen visar på stora skillnader mellan förlagen när det gäller denna beredskap. Det största problemet har varit att förlagen inte har gjort upp med tidskriftsagenterna när det gäller de kopplade prismodellerna (se ovan).

De större förlagen bygger upp en organisation för att kunna arbeta direkt med större kunder. Ett exempel är de så kallade alert service via e-post som ger information om förändringar i titelbeståndet och andra nyheter. Elsevier Science bygger upp ett administrationssystem som ska kunna hantera enskilda institutioners prenumerationer och fakturering. Dessa funktioner har traditionellt legat hos tidskriftsagenterna. I samband med denna utveckling har Elsevier lanserat en flexiblare prismodell för tillgång till elektroniska tidskrifter som ger biblioteken möjlighet att behålla ett urval av titlar i tryckt format. Tidigare tvingades institutioner som ingår i konsortieavtalet för Elseviers elektroniska tidskrifter välja mellan att antingen behålla alla eller säga upp alla tryckta tidskrifter. Övergången till denna flexiblare modell har emellertid komplicerats av att det utlovade administrativa systemet ännu inte är i funktion.

Förlagen har inte något formellt ansvar att arkivera papperstidskrifter. Denna uppgift har biblioteken åtagit sig. När det gäller elektroniska tidskrifter har förlagen avkrävt ett arkiveringsansvar. Flera förlag har gått ut med en policy i dessa frågor. Tendensen är att de stora förlagen visar intresse för samarbete med landets nationalbibliotek eller eventuella kunder som laddar ner materialet lokalt.

---

²⁴ Hunter, Karen. Elsevier Science. "Going electronic only. Early Experiences and Issues". Presentation på konferensen *Digital Age - Impact on Library Collections and Cooperation*. New York, 1-2 mars 2001. <http://www.libraries.ou.edu/events/conference/program2.htm>

BIBLIOTEKENS E-TIDSKRIFTER

Mot e-only

Ännu har det inte varit möjligt för något av biblioteken i BIBSAM-konsortiet att helt avlägsna papperstidskrifter från biblioteken. Ett exempel på en organisation som kommit långt i övergången till elektroniska tidskrifter är Luleå universitetsbibliotek. Biblioteket erbjuder så långt som möjligt tidskrifter i enbart elektronisk form. På så sätt sparar de magasinstrymme, samt arbetstid för framtagning, registrering och tidskriftsvård. Äldre tidskrifter som återfinns i elektronisk form och som det finns arkivrättigheter för kastas. Personalen på universitetsbiblioteket i Luleå använder en del av den omfördelade tiden till att registrera sitt bestånd av e-tidskrifter i LIBRIS.

Prenumerationer utanför BIBSAM-avtalen

Till en början har elektronisk tillgång till en tidskrift erbjudits till en liten eller ingen extra kostnad för de bibliotek som prenumererar på den tryckta motsvarigheten. Denna modell har medfört att en övergång till elektroniska tidskrifter inte har varit möjlig. E-tidskriften har från förläggarnas sida utgjort ett komplement och förhandlingar om avtalsvillkor har inte tvingats fram. Luleå UB beställer dock enskilda titlar i enbart elektronisk form direkt från förlagen eftersom erfarenheten från detta bibliotek är att ett mellanled försvårar processen. De tekniska problem som uppstår måste skickas vidare från agenten till förlagen och missförstånd kan uppstå på vägen. Så länge materialet finns på förlagens server kan inte en agent åtgärda tekniska problem.

De större universiteten anser sig inte ha möjlighet att vända sig direkt till varje förlag för förvärv av e-tidskrifter utöver de centrala avtalen. Karolinska institutets bibliotek beställer sina e-tidskrifter via sin agent, men använder inte agentens gränssnitt, främst på grund av fördröjningar i publicering som ibland finns. Det blir också en extra kostnad att använda agentens gränssnitt. Bibliotekets biblioteksråd har inför 2002 rekommenderat uppsägning av de tidskriftstitlar i papper som finns åtkomliga i elektronisk form och som KIB har arkivrättighet till. Samtliga av dessa titlar ingår i BIBSAM-avtal. Uppsala Universitetsbibliotek håller på att upphandla en agent för tryckta och elektroniska tidskrifter. I underlaget för upphandlingen finns BIBSAM:s avtalsprinciper som ett krav vid tillhandahållandet av elektroniska tidskrifter.

Det är uppenbart att BIBSAM-avtalen bara kan täcka en del av behovet av e-tidskrifter på landets universitet och högskolor. BIBSAM är en av många aktörer, men BIBSAM har en uppgift i att lyfta fram de behov av avtalsreglering som finns vid förvärv av e-tidskrifter.

TÄNKBARA ARBETSMODELLER

BIBSAM utan agent

Den arbetsmodell som används för arbetet med centrala licenser i dag omfattar inte någon kommersiell agent och har beskrivits detaljerat ovan. Största delen av BIBSAM:s arbete består i förhandling om avtalsvillkor och priser samt kontakt med biblioteken. Därutöver används mycket tid åt insamling av information.

Biblioteken är BIBSAM:s uppdragsgivare och deras önskemål styr urvalet av databaser att arbeta med. Referensgruppen för licensverksamheten diskuterar policy-frågor som kostnadsfördelning, subventionsmedel och avtalsprinciper kring licensarbetet. Information och förfrågningar till biblioteken går ut på den slutna ”upphandlingslistan”. Biblioteken väljer om de vill acceptera eller förkasta erbjudandena.

Förlaget är i första hand avtalspart och motpart i förhandlingarna. I och med att ingen agent används har leverantören även ansvar för den löpande funktionen av databasen. Förlaget förser biblioteken med användarstatistik och är helpdesk vid problem. Det är förlagets ansvar att förse biblioteken med relevant information om titlar i databasen.

Diskussion

För att denna modell skall vara kostnadseffektiv för ett konsortium krävs enkla principer för t.ex. prismodeller som kan tillämpas på samtliga institutioner. Ett detaljerat urval av titlar eller skraddarsyddna förhandlingar för varje institution kräver större administrativa resurser och kostnader. BIBSAM:s arbetsinsats finansieras av medel från regeringen och belastar inte bibliotekens budgetar.

Projektgruppen ser flera principiella fördelar med nuvarande modell. Framförallt har BIBSAM kontroll över hela processen. BIBSAM:s avtalsprinciper är förankrade och biblioteken vet vad de kan vänta sig av avtalen. KBs verkjurist granskar all avtalstext. Biblioteken har *en* part att vända sig till när det gäller avtalsvillkor, fakturering etc.

Nackdelen med nuvarande modell är att BIBSAM bygger upp en administrativ verksamhet som i sig inte ligger i linje med samordnings- och utvecklingsuppdraget och som tar resurser från kärnverksamheten. För att BIBSAM skall kunna sköta detta väl behövs ytterligare uppbyggnad av administrativa hjälpmedel och tydligare information på hemsidorna. Ett annat önskemål är att BIBSAM prioriterar insatser för effektivare tillgängliggörande av det material som omfattas av de centrala licenserna.

Att fortsätta med i princip nuvarande modell innebär att BIBSAM inte kan ta på sig ett stort antal nya avtal, men kan utveckla och administrera de stora strategiskt viktiga avtalen.

Ansvarsbibliotek förhandlar

Det finns sammanslutningar av universitets- och högskolebibliotek som sluter konsortieavtal för elektronisk information helt utanför BIBSAMs arbete. Med stöd från BIBSAM har emellertid särskilda ansvarsbiblioteksprojekt för centrala avtal påbörjats under 2001. Detta arbete sker i nära samarbete med BIBSAM och de grundläggande principerna för avtalsskrivning följs. Avtalen måste vara öppna för samtliga BIBSAM-bibliotek. BIBSAMs roll är att dela med sig av kunskap och erfarenheter samt administrativa hjälpmedel. KBs

verksjurist blir konsult. Tanken är att ansvarsbiblioteken i första hand skall arbeta med ämnesspecifika avtal med ett mindre antal presumtiva deltagare. BIBSAM fortsätter arbeta med avtal där ett stort antal bibliotek är intresserade.

Diskussion

Leverantören och andra inblandade måste få klarhet i den juridiska ansvarsfördelningen i denna modell. En del bibliotek har uttryckt oro över att det blir flera olika parter att vända sig till för centrala avtal. För att motverka att en ”rörig situation” uppstår är det viktigt att de inblandade ansvarsbiblioteken och BIBSAM följer samma principer för t.ex. informations-spridning och avtalsskrivning.

BIBSAM ser flera fördelar med en decentraliserad modell. Framförallt sprids kunskapen om avtalsskrivning för konsortier på fler institutioner och personer och ett större antal databaser blir aktuella för konsortieavtal. BIBSAMs administrativa redskap kommer att utnyttjas av ansvarsbiblioteken och informationen om såväl BIBSAM-avtal som ansvarsbibliotekens avtal kommer att samlas på BIBSAMs hemsidor.

En agent administrerar BIBSAM-avtalen

De arbetsuppgifter av rent administrativ art som BIBSAM utför i samband med licensarbetet överförs i denna modell på en kommersiell agent som upphandlas. Ett försök till specifikation av de administrativa uppgifterna har gjorts tidigare i rapporten (se Tabell 1). BIBSAM skall fortfarande förhandla och sköta kontakten gentemot förlaget. För att agenten skall kunna sköta uppgifterna krävs ett tätt samarbete mellan BIBSAM och agenten.

Bibliotekens roll i arbetet förändras inte mycket från nuläget, däremot ökar antalet kontaktytor. BIBSAM:s upphandlade agent kanske inte är densamma som den biblioteken använder sig av för annat material. Biblioteken måste veta vem de skall vända sig till. Bibliotekens kontakt med BIBSAM minskas.

Förlaget skall förhandla med BIBSAM, men vända sig till agenten med de uppgifter som är av administrativ art. Det kan bli svårt att specificera denna skillnad och ett ständigt behov av information kommer att uppstå.

Agenten blir en förlängd arm åt BIBSAM, men kan också bli ett mellanled mellan biblioteken och BIBSAM och förlaget och BIBSAM. Agenten skulle eventuellt kunna ta över frågor från biblioteken om tekniska problem etc., men dessa frågor måste ju föras vidare till förlaget som har resurserna på sina servrar. Eventuellt skulle en agent kunna samla ihop samtliga tidskriftstitlar och göra dem sökbara i ett gränssnitt.

Diskussion

I denna modell kan BIBSAM frikoppla resurser från rent administrativa uppgifter till att utveckla licensverksamheten. Den agent som skall vara inblandad måste upphandlas och naturligtvis betalas. Agenten kan betalas av biblioteken som en serviceavgift på avtalskostnaderna eller, mindre sannolikt, betalas av BIBSAM:s anslag. I och med att det måste ske ett tätt samarbete mellan BIBSAM och agenten är risken att det totalt krävs en större arbetsinsats och därmed högre kostnad än om BIBSAM sköter all administration.

Biblioteksrepresentanterna i gruppen ser inga fördelar med att en kommersiell part samarbetar med BIBSAM. Framförallt vill de inte gärna ha en part till att förhålla sig till. BIBSAM riskerar att komma längre bort från bibliotekens erfarenheter av de löpande avtalen samt deras

synpunkter och önskemål. Detta kan vara en nackdel för BIBSAM:s trovärdighet gentemot biblioteken såväl som leverantörerna.

I och med att marknaden för tecknande av konsortieavtal för e-tidskrifter inte har standardiserats så har administration och förhandlingar hittills varit tätt sammankopplade. Eftersom biblioteken i dagsläget har olika agenter för sina tryckta tidskrifter kommer BIBSAM:s agent inte ha full insyn i t.ex. ett biblioteks totala tidskriftsinköp. Teoretiskt sett är det en fördel att ha alla titlar i ett gränssnitt, men erfarenheter från t.ex. NESLI visar på stora svårigheter. Mycket höga krav på teknisk funktionalitet som t.ex. länkning, alert-service och omedelbar tillgång till nyutkomna artiklar måste ställas för att en vinst skall uppstå för användarna.

Teoretiskt sett medför denna modell att BIBSAM frigör resurser till att arbeta med den strategiska delen av fler stora avtal samt utöka antalet avtal med bibehållen kvalitet. BIBSAM kan dock se en risk i att organisationen blir mer byråkratisk och att den kunskap och erfarenhet som byggts upp kan ta lång tid att överföra på en utomstående part.

Flera agenter administrerar BIBSAM-avtalen

Denna modell är ett alternativ till att *en* agent administrerar BIBSAM-avtalen. Modellen innebär att varje enskilt bibliotek utnyttjar sin agent för tryckta prenumerationer och e-tidskrifter även för administration av BIBSAM-avtalen. BIBSAM står som i modellen ovan för förhandlingen av avtalsvillkoren. Agenten skall sköta de administrativa arbetsmomenten i samband med de centrala avtalen.

Diskussion

Biblioteken kommer att få betala för servicen, antingen genom att förlagen höjer priserna eller genom att agenterna tar ut serviceavgifter. Fördelen för biblioteken är att de bara får en part att vända sig till, men gruppen är skeptisk till att alla agenter i dagsläget har kompetens för att hantera de elektroniska såväl som de tryckta tidskrifterna. Det är också tveksamt om de mindre agentföretagen har resurser att bygga upp den kompetens som krävs.

För BIBSAM:s del kommer en dylik modell att medföra ökad administration i och med att flera agenter skall informeras och samordnas. Vid köp av papperstidskrifter lämnar agenten en beställning från biblioteken till förlagen som sedan levereras via agenten. Förlagen har ingen direktkontakt med biblioteken. Enligt denna modell skall BIBSAM fortfarande ha direktkontakt med leverantören i avtalsförhandlingarna, vilket gör att bilden blir splittrad. Agenten blir ett mellanled, men i vissa fall hoppas mellanledet över. Den totala administrativa bördan kommer att öka.

En agent tar fram avtalsförslag

Modellerna ovan bygger på att BIBSAM fortfarande sköter förhandlingsarbetet. Projektgruppen har bedömt att en diskussion kring en modell som innebär att en agent förhandlar är intressant trots att den sträcker sig längre än projektets ursprungliga syfte. Anledningen är dels att den tillämpas av ett annat stort nationellt konsortium och dels att flera agenter i Sverige är villiga att ta på sig en förhandlande roll för biblioteken. Agenten tar i denna modell över arbetsuppgifter från såväl förlagen som BIBSAM. I stort liknar modellen den som NESLI-konsortiet använder. Eftersom en agent för hela konsortiet måste upphandlas måste villkoren specificeras i förväg.

En agent sköter i denna modell förhandlingsarbetet mot leverantören. Det måste finnas rutiner för godkännande alternativt förkastande av ett avtal. Principer för vad som kan godkännas måste fastställas av biblioteken tillsammans för att konsortiet skall kunna hålla ihop. BIBSAM skulle kunna ha en samordnande roll och tillsammans med biblioteken fastställa riktlinjer för agenten.

Förlaget blir agentens motpart i förhandlingarna. Eventuellt finns redan ett affärsförhållande mellan dessa parter. Agenten i en dylik modell förhandlar på uppdrag av biblioteken eller BIBSAM. En tydlig beslutsgång måste fastställas. Agenten måste vara insatt i bibliotekens behov och önskemål för att kunna förhandla och hitta nya utvägar. Agenten måste för att biblioteken skall kunna få ett så bra avtal som möjligt få sin inkomst från biblioteken. Om förtjänsten till agenten sätts som procent av kostnaden för en produkt motverkas intresset att hålla priset nere. Agenten administrerar och fakturerar kostnaderna för avtalen. Eventuellt tar agenten över den tekniska service som biblioteken efterfrågar.

Diskussion

I och med att en kommersiell agent får ett uppdrag måste dennes arbetsinsats ersättas ekonomiskt. För att undvika lojalitetskonflikter bör biblioteken betala agenten, men inte enligt en modell när hög kostnad för databasen lönar sig för agenten. Erfarenheter från NESLI visar att förhandlingarna tar längre tid än beräknat. I denna modell frigörs resurser från BIBSAM:s förhandlingsarbete, men risken är att samordningsarbetet med riktlinjer etc. kräver en stor arbetsinsats och att den totala arbetsinsatsen för ett avtal ökar. Det måste klargöras juridiskt vem som är ansvarig för avtalen.

Den agent som skall sköta arbetet måste upphandlas enligt vissa kriterier och risken finns att konsortiet låser sig i ett läge av förändringar. Agenten kommer att utveckla en speciell kompetens som vid en eventuell ny upphandling och byte av agent måste byggas upp på nytt.

Projektgruppen är skeptisk till att en kommersiell agent förhandlar med förlaget eftersom det är oklart var lojaliteten finns. När det gäller tryckta tidskrifter får agenterna vanligen största delen av sina inkomster från förlaget och en del i form av serviceavgifter från sina kunder (biblioteken). Gruppen menar att det finns risk för att agenten inte pressar priser och villkor tillräckligt p.g.a. detta ekonomiska beroendeförhållande. Tidskriftsagenterna önskar naturligtvis att biblioteken även fortsättningsvis skall beställa tryckta tidskrifter av dem.

Projektgruppen anser inte att tiden är mogen för att kommersiella agenter förhandlar fram konsortieavtal. Främsta skälet är att biblioteken vill ha en förhandlingspart som har kunskap om biblioteken och som inte har några lojaliteter gentemot motparten.

Andra förutsättningar - andra modeller

Modellerna ovan har alla som grundförutsättning att materialet som köps fortsätter att vara av liknande karaktär. Gruppen har även diskuterat om centrala avtal i någon form kan vara intressant om tillgång till materialet skaffas på annat sätt.

Artikel för artikel

I dagens läge är konsortieavtal för tillgång till tidskrifter i form av att varje framtagen artikel debiteras, s.k. ”pay-per-view” (ppv) inte aktuell. Modellen är svår att kombinera med arkivtillgång och fjärrlån och kan i dagsläget försvåra för övergången till elektronisk information. BIBSAM:s målsättning att förbättra informationsförsörjningen för forskare och studenter riskerar att undergrävas då t.ex. studenter kan få restriktioner för antalet artiklar de

får ta fram. Gruppen har diskuterat möjligheten att BIBSAM förhandlar fram villkor och rampriser för ppv och att biblioteken sedan själva sköter administration och betalningar med leverantören eller agenten.

Godkända artiklar publiceras i allt större utsträckning innan ett nytt fullständigt nummer av tidskriften är färdigt. I och med Crossref-samarbetet märks alla artiklar med ett eget identifikationsnummer (s.k. DOI). Fortfarande knyts dock de enskilda artiklarna till ett tidskriftsnummer i ett senare skede. Även om de tekniska förutsättningarna finns att släppa kopplingen till specifika tidskriftstitlar är det varumärke en titel står för av stor vikt i forskarvärlden. Om artiklar frikopplas från tidskrifterna förändras förvärvssituationen. Det finns modeller som provats i konsortier där artiklar köps efter hand och sedan tillförs konsortiet.²⁵

Selektion av titlar

Diskussionen om selektion av titlar kontra paketköp är aktuell, men kommer inte att föras i denna rapport. Gruppen har däremot diskuterat vilken roll de olika aktörerna skulle kunna få om de elektroniska tidskrifterna inte erbjuds i paketform längre. BIBSAM skulle, som i fallet med ppv ovan, kunna förhandla fram priser och villkor. Biblioteken skulle sedan själva kunna vända sig till förlaget för att välja titlar. Administrationen skulle biblioteket respektive förlaget, ev. med hjälp av en agent, stå för. De två modellerna ovan medför ökad administration för förlagen och troligen ökade kostnader för biblioteken.

SLUTSATSER

Projektgruppen anser att marknaden för e-tidskrifter fortfarande är under utveckling och att ett eventuellt köp av tjänster för delar av BIBSAM:s arbete med de centrala avtalen inte är aktuellt i nuläget. Även om BIBSAM skulle avlastas av en agent som sköter administrativa uppgifter skulle den totala kostnaden för arbetet öka. Dessa kostnader skulle belasta biblioteken och/eller BIBSAM. De administrativa arbetsmomenten har ännu inte blivit rutinartade och är därför svåra att särskilja från förhandlingsarbetet. Risken är att byråkratin skulle öka i och med att fler parter involverades.

En trend tycks vara att konsortiemodellen blir en av många vägar till tillgång till elektroniska tidskrifter. Biblioteken kan i allt större utsträckning välja mellan BIBSAM-avtal och att köpa e-tidskrifter via en agent eller via förlaget direkt. Detta innebär att höga krav ställs på priser och avtalsvillkor i de centrala avtalen.

BIBSAM bör utveckla sina administrativa hjälpmedel för att underlätta administrationen. Biblioteksrepresentanterna i projektgruppen efterfrågar lättillgänglig information från BIBSAM om aktuella prismodeller etc som rör avtalen.

Ansvarsbibliotekens projekt med centrala avtal för e-tidskrifter och databaser sker i nära samarbete med BIBSAM. Samtliga BIBSAM-bibliotek skall erbjudas möjlighet att ansluta sig och BIBSAM:s principer skall uppfyllas. Denna utveckling banar väg för fler avtal som alla i konsortiet tjänar på.

Projektgruppen förespråkar att BIBSAM fortsatt tar ett fullständigt ansvar för avtalsskrivning och administration av de centrala BIBSAM-avtalen. Det är viktigt att BIBSAM arbetar med

---

²⁵ Se t.ex. Ball, David "Procuring electronic information. New business models in the context of the supply chain". *Library Consortium Management* 2000:7, s 145-158.

utveckling av principer i avtalsskrivningen som de enskilda biblioteken kan använda sig av i egna förhandlingar. Som samordnare av ett nationellt konsortium och utan kommersiella intressen får BIBSAM en strategisk roll. De stora nationella konsortierna i Norden och resten av världen har möjlighet att påverka förlagen i en för biblioteken fördelaktig riktning. Ett nära samarbete med biblioteken är viktigt för att avtal med stor uppslutning och god kvalitet kan slutas. BIBSAM utför detta arbete i enlighet med regeringens uppdrag och med sin övergripande målsättning att ”samordna och utveckla informationsförsörjningen till högre utbildning, forskning och utveckling”.